

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

KIESRAAD

Datum
26 oktober 2016

Ons kenmerk
2016-0000673551

Inlichtingen
mr. W.A.E. Brühem
T 070 426 6266
F 070 751 7078

Uw kenmerk

Blad
1 van 4

Bezoekadres
Herengracht 21
2511 EG Den Haag

Postadres
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Internetadres
www.kiesraad.nl

E-mailadres
kiesraad@kiesraad.nl

Onderwerp

Advies Ontwerpregeling tot wijziging van de Kies- en referendumregeling en de Tijdelijke experimentenregeling stembiljetten voor kiezers buiten Nederland in verband met de vaststelling van enkele modellen

1. Inleiding

In uw brief van 13 oktober 2016 verzocht u de Kiesraad om op een zo kort mogelijke termijn advies uit te brengen over de vaststelling van enkele modellen ten behoeve van de Tweede Kamerverkiezing van 15 maart 2017. Het betreft de modellen voor de stempas, de kiezerspas, de schriftelijke volmacht, het briefstembewijs en het stembiljet voor kiezers buiten Nederland.

2. Samenvatting

De Kiesraad heeft in algemene zin een positieve indruk van de aan hem voorgelegde modellen. Toch geven de modellen en de wijze waarop daar doorgaans gebruik van wordt gemaakt, de Raad wel aanleiding om daarover een enkele opmerking te maken.

Om de leesbaarheid van de stempas te behouden, adviseert de Kiesraad om voor kiesgerechtigden in Bonaire, Sint Eustatius en Saba een ander model stempas vast te stellen dan voor kiesgerechtigden in het Europese deel van Nederland. Voorts adviseert de Raad om in de modellen voor de stempas en het briefstembewijs een indicatie op te nemen van de gepersonaliseerde tekst die daar later nog op moet worden afgedrukt, zoals de aanduiding van de persoon voor wie de stempas is bedoeld.

Met instemming heeft de Kiesraad geconstateerd dat op de stempas moet worden vermeld welk stemlokaal zich in de nabijheid van het woonadres van de kiesgerechtigde bevindt. Dit verhoogt de algemene toegankelijkheid van het verkiezingsproces. Daarnaast beveelt de Raad aan om kiesgerechtigden op de stempas te informeren over de ontoelaatbaarheid van ID-covers bij het verlenen van

Datum
26 oktober 2016

Kenmerk
2016-0000673551

Onderdeel
Kiesraad

Blad
2 van 4

een onderhandse volmacht. Tot slot vraagt de Raad u gemeenten te wijzen op het belang voor kiesgerechtigden om zonder afspraak een nieuwe stempas te kunnen aanvragen in het gemeentehuis.

3. Afzonderlijk model stempas voor BES-eilanden

In 2012 kregen de kiesgerechtigde bewoners van Bonaire, Sint Eustatius en Saba bij de Tweede Kamerverkiezing een ander model stempas dan de kiesgerechtigde bewoners van het Europese deel van Nederland.¹ De modellen waren nagenoeg gelijk aan elkaar; op enkele tekstuele verschillen na. Deze verschillen vloeiden voort uit het gegeven dat Bonaire, Sint Eustatius en Saba binnen Nederland bijzondere openbare lichamen zijn en geen gemeenten. Ook voor raadgevende referenda is voor de bewoners van Bonaire, Sint Eustatius en Saba een afzonderlijk model voor de stempas vastgesteld.² De Kiesraad adviseert u daarom ook voor de Tweede Kamerverkiezing een afzonderlijk model stempas vast te stellen voor kiezers in Bonaire, Sint Eustatius of Saba.

De ontwerpregeling die u nu aan de Kiesraad hebt voorgelegd, bevat slechts één model voor de stempas. Deze stempas moet alle kiesgerechtigden die binnen Nederland woonachtig zijn van informatie voorzien. Dat leidt tot langere teksten. Veel tekst is van toepassing op alle kiesgerechtigden, maar er staat ook tekst op het model die alleen relevant is voor kiesgerechtigden die woonachtig zijn in Bonaire, Sint Eustatius of Saba of alleen relevant is voor kiesgerechtigden in het Europese deel van Nederland. De Kiesraad vreest dat de tekst op de stempas hierdoor moeilijker te begrijpen is en mogelijk tot verwarring leidt.³ Dat doet afbreuk aan de toegankelijkheid van het verkiezingsproces. Een afzonderlijk model stempas voor kiesgerechtigden in het Caribische deel van Nederland biedt bovendien ook de gelegenheid om in te spelen op mogelijke wensen van kiesgerechtigden in de beide delen van Nederland aangaande specifieke aanvullende informatie. Bijvoorbeeld door een QR-code op de stempas te plaatsen die naar korte relevante en informatieve online video's verwijst.

4. Inhoudindicatie op stempas en briefstembewijs

De modellen van de stempas⁴ en het briefstembewijs⁵ voor raadgevende referenda bevatten op een aantal plekken een indicatie van de gegevens die voor de verzending nog aan de tekst op het model toegevoegd moeten worden. Denk bijvoorbeeld aan de voorletters- en achternaam van de kiesgerechtigde voor wie de stempas bedoeld is en de aanduiding van zijn geslacht en geboortedatum. Aan de hand van deze gegevens kan het stembureau controleren of de stempas van degene is die daarmee een stem wil uitbrengen.⁶ De inhoudindicatie op het model maakt het voor alle betrokkenen, ook voor kiesgerechtigden, duidelijk welke informatie bij die

¹ Regeling van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van 7 juni 2012, nr. 2012-0000299573, houdende wijziging van de Modellenregeling Kieswet en Kiesbesluit 2010, in verband met de stempas voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer van 2012 (Stcr. 2012, 11783).

² Regeling van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van 13 november 2015, nr. 2015-0000520304, houdende wijziging van de Kies- en referendumregeling en de Tijdelijke experimentenregeling stembiljetten voor kiezers buiten Nederland in verband met de vaststelling van enkele modellen (Stcr. 2015, 41080).

³ Veel Nederlanders weten wellicht niet wat een openbaar lichaam is en waarom daar op de stempas ook naar wordt verwezen.

⁴ Model Model J 7 (Wrr 59) Kies- en referendumregeling.

⁵ Model M 6-2 (Wrr 62) Kies- en referendumregeling.

⁶ Art. 25 lid 7 Kieswet.

Datum
26 oktober 2016

Kenmerk
2016-0000673551

Onderdeel
Kiesraad

Blad
3 van 4

controle betrokken wordt. In de voorgestelde modellen ten behoeve van de Tweede Kamerverkiezing in 2017 ontbreekt een dergelijke inhoudsindicatie. De Kiesraad meent dat het de uniformiteit in de uitvoering van de verkiezingsregelgeving en de duidelijkheid daarover ten goede komt als de modellen voor de stempas en het briefstembewijs wel een inhoudsindicatie krijgen en adviseert hierin te voorzien. De modellen die bij het raadgevend referendum zijn gebruikt kunnen daarbij als voorbeeld dienen.

5. Het stemlokaal bij u in de buurt

Op de voorkant van de stempas wordt de kiesgerechtigde geïnformeerd over het gebruik van de stempas en de stemming. Het model voorziet daartoe onder andere in een witruimte, waarin de naam en het adres van een stemlokaal worden afgedrukt dat zich in de nabijheid van het woonadres van de kiesgerechtigde bevindt. Daarbij moet ook worden aangegeven of dit stemlokaal toegankelijk is voor kiesgerechtigden met een fysieke handicap, of niet.⁷

De praktijk leert dat er in sommige gemeenten van wordt afgezien om op de stempas de locatie van een nabijgelegen stemlokaal te vermelden. In plaats daarvan worden kiesgerechtigden dan alleen geïnformeerd over de plek waar zij informatie over de locaties van stembureaus binnen hun gemeente kunnen vinden. Dat is niet in lijn met het model,⁸ maar het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft in het recente verleden aangegeven deze werkwijze te billijken.⁹ Het op de stempas zelf vermelden van een voor de kiesgerechtigde nabijgelegen stemlokaal, vergroot de toegankelijkheid van het verkiezingsproces en verlaagt de drempel om daaraan deel te nemen. Wie minder goed thuis is in zijn gemeente, wordt aldus geholpen een nabijgelegen stemlokaal te vinden. Voorts zijn de locaties waarop zich stemlokalen bevinden niet bij alle stemmingen steeds dezelfde. Zo waren er dit jaar bij het raadgevend referendum verschillende gemeenten waarin minder stemlokalen zijn aangewezen. Ook dan kan een kiesgerechtigde er baat bij hebben als op de stempas een voor hem nabijgelegen stemlokaal wordt vermeld. Om deze redenen adviseert de Kiesraad u het model voor de stempas op dit punt te handhaven en daar niet in de praktijk van af te wijken.

6. Actuele ontwikkelingen

Bij het lezen van de teksten op de voorgestelde modellen viel het de Kiesraad op dat daarin nog geen rekening is gehouden met een drietal actuele ontwikkelingen. Achterop de stempas staat bijvoorbeeld dat kiesgerechtigden 'aan het loket' bij de gemeente een vervangende stempas kunnen aanvragen. Veel gemeenten hebben echter geen traditionele loketten meer, of helpen burgers in voorkomende gevallen alleen nog op afspraak. De wetsgeschiedenis leert dat kiesgerechtigden niets in de weg mag worden gelegd om in het gemeentehuis een ondersteuningsverklaring te ondertekenen.¹⁰ De Kiesraad meent dat hetzelfde moet gelden voor het aanvragen van een vervangende stempas. Dit moet zonder afspraak mogelijk zijn. Het voorgestelde model lijkt hier ook van uit te gaan. Om misverstanden op dit punt te

⁷Checklist toegankelijkheidscriteria stemlokalen, p. 6. Onder communicatie staat: "Op de stempas staat vermeld op welke locatie gestemd kan worden. (...) Bij deze vermelding moet zijn opgenomen of dit stemlokaal toegankelijk is of niet."

⁸ Van vastgestelde modellen mag alleen worden afgeweken in de in artikel 1, tweede lid, van de Kies- en referendumregeling bedoelde gevallen.

⁹Bijlage bij het advies van de Kiesraad d.d. het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, p. 4.

¹⁰ Kamerstukken II 1987/88, 20264, 3, p. 40 (MvT).

Datum
26 oktober 2016

Kenmerk
2016-0000673551

Onderdeel
Kiesraad

Blad
4 van 4

voorkomen, verzoekt de Raad u dit onderwerp via de nieuwsbrief onder de aandacht van de gemeenten te brengen.

Een andere recente ontwikkeling is het toenemend gebruik van ID-covers in Nederland. ID-covers zijn hoesjes waarmee bepaalde informatie op een identiteitsbewijs afgeschermd kan worden wanneer daarvan een kopie wordt gemaakt. Het gebruik van een ID-cover is echter niet toegestaan als de kopie gemaakt is met als doel een onderhandse volmacht te verlenen. Om te voorkomen dat een ongeldige kopie van een identiteitsbewijs ertoe leidt dat een gemachtigde zijn volmacht niet kan uitoefenen, adviseert de Kiesraad u dit in de tekst op de stempas tot uitdrukking te brengen.¹¹ Bijvoorbeeld: "Als gemachtigde moet u: (...) een kopie meenemen van het identiteitsbewijs van degene voor wie u stemt, waarop alle gegevens leesbaar zijn."

De Kiesraad,
Voorg. deze,

G.M.M. Blokdijk
vice-voorzitter

M. Bakker
secretaris-directeur

---

¹¹ Advies van de Kiesraad d.d. 18 mei 2015 betreffende de Evaluatie raadgevend referendum 6 april 2016, p. 5.